

ПРИРУЧНИК

за наставу ликовне културе
у петом разреду основне школе

Преглед годишњег плана

1. Слободно ритмичко компоновање

- 1–2. *Ришам у стируктурама природних и вештачких материјала: линија, облика и боја – Украшавање, обрада*
 3–4. *Слободан и стионшан ришам линија, боја, облика, мрља – У ритму музике, обрада*
 5–6. *Слободно ритмичко компоновање – Моје море, вежбање*
 7–8. *Моја нова фризура, вежбање*
 9–10. *Зужвани пайири, вежбање*

Број часова 10

2. Линија

- 1–2. *Нејосредно извлачење линија с различитим цртачким материјалима на различитим подлогама и колажирање – Колаж од исцејканих пайири, обрада*
 3–4. *Својства и врсте линија – Воће и поврће, обрада*
 5–6. *Линије у природи – Природа – моја инспирација, обрада*
 7–8. *Линија као средство за стварање различитих ликовних својстава површина – Предела, обрада*
 9–10. *Линија као ивица шродимензионалног шела – Облици из природе, обрада*
 11–12. *Цртежи из природе, вежбање*
 13–14. *Као Леонардо, вежбање*
 15–16. *Површине, вежбање*
 17–18. *Живописна фарма, вежбање*
 19–20. *Естетска анализа*

Број часова 20

3. Облик

- 1–2. *Природа и њени облици – Дрво, обрада*
 3–4. *Својства – карактеристике облика – Инсекти, обрада*
 5–6. *Врсте облика – Нејавилни и јавилни облици, обрада*
 7–8. *Основни површински и шродимензионални облици – Зграда, обрада*
 9–10. *Величина облика и међусобни однос величина – Мртва природа, обрада*
 11–12. *Груписање облика у равни или простору – Тејих за своју собу, обрада*
 13–14. *Додиривање, мимоилажење, преклапање, прожимање, усецање – Афричка маска, обрада*
 15–16. *Башта, вежбање*
 17–18. *Небо, вежбање*
 19–22. *Риба, вежбање*
 23–24. *Естетска анализа*

Број часова 24

4. Орнамент

- 1–2. *Својства орнаментиа: ритмичности, симетричности и прецизности – Орнаменти, обрада*
 3–4. *Подметачи за чаше, вежбање*

Број часова 4

5. Светлински објекти и колаж

- 1–2. *Светлински објекти и колаж – Украс за прозор, обрада*
 3–4. *Украс за прозор или врата, вежбање*

Број часова 4

6. Визуелно споразумевање

1–2. Визуелно споразумевање – Живој у школи, обрада

3–4. Символи за враћа, вежбање

Број часова 4

7. Обликовање и преобликовање употребних предмета

1–2. Обликовање употребних предмета – Брош, обрада

3–4. Преобликовање употребних предмета – Серијски производ, обрада

5–6. Скулптура од одбачених производа, вежбање

Број часова 6

СЛОБОДНО РИТМИЧКО КОМПОНОВАЊЕ

1. И 2. ЧАС

РИТАМ У СТРУКТУРАМА ПРИРОДНИХ И ВЕШТАЧКИХ МАТЕРИЈАЛА

Могући ток часа

На почетку првог часа наставник разговара са ученицима о значењу појма *ритам*.

Мотивациона питања

1. Која је ваша прва асоцијација на реч ритам?
2. Које се појаве у природи смењују у одређеном ритму?
3. Који се ритмови стално понављају у вашем телу?

Појам *ритам* најчешће повезујемо с музиком. Шта сте досад научили о ритму на часовима музичке културе?

Ритам као појава постоји у плесу, ходу, спорту (пливање, трчање, клизање, скакање...).

Да ли неко од вас жели да покуша да објасни шта је то ритам?

Ритам настаје када се исти елемент понавља у правилним размацима.

У архитектури ритам је увек правилан. Ученици описују изглед школске зграде (екстеријер: распоред прозора, врата, цигала, ограду и сл. или ентеријер учионице).

У природи такође постоји ритам, али понекад није правилно распоређен. Наставник упућује ученике на то да треба да одговоре на питања са стране 8 из уџбеника, као и да проуче понуђене примере на тој страни.

Стваралачки задатак за ученике на том часу јесте украшавање употребног предмета.

Наставник разговара са ученицима о човековој давнашњој потреби да украшава и лепе себе, као и предмете за свакодневну употребу.

Посматрати примере украшавања предмета на 9. страни уџбеника.

Напомена: Наставник може донети неке од предмета народне радиности као додатни мотивациони материјал.

Да ли бисте волели да данас будете дизајнери?

Изаберите један предмет који свакодневно употребљавате и украсите га шарам (корице свеске, чаша, шоља, перница, шал, лопта, тањир и сл.). Ученици на листу из блока цртају одабрани предмет. На посебном папиру цртају различите шаре. Пре него што почну да раде, наставник треба да разговара с њима о томе какве линије могу да користе (криве, праве, таласасте, изломљене, кратке, дуге, широке, уске итд.).

Ученици цртају шаре бирајући ритам распоређивања линија по сопственом осећају, кроз игру, док их наставник ненаметљиво прати. Пошто цртају меком оловком, линије треба да повлаче слободно, из једног потеза, опуштеном руком. Од скицираних шара ученици бирају оне које им се највише допадају и користе их за украшавање предмета.

На крају часа ученици и наставник издвајају радове у којима је постигнута лепа и занимљива композиција и разговарају о њима. Ученици треба да кажу да ли су шаре у правилном или неправилном ритму или у комбинованом, и који од њих преовладава. Да ли вам се свиђа како сада изгледа ваш предмет? Најуспелије радове ученици ће окачити на пано.

Наставник похваљује ученике за уложен труд при решавању задатка.

Корелација: музичка култура, физичко васпитање

Наставник и ученици договарају се за рад на наредном часу. Ученици треба да понесу водене боје, као и CD са омиљеним песмама.

СЛОБОДНО РИТМИЧКО КОМПОНОВАЊЕ

3. И 4. ЧАС

СЛОБОДАН И СПОНТАН РИТАМ ЛИНИЈА, БОЈА, ОБЛИКА, МРЉА ОБРАДА НОВОГ ГРАДИВА

Могући ток часа

Уводни део часа

Да ли се сећате онога што смо прошлог часа научили о ритму? Ко жели да понови оно што је запамтио?

На који сте начин постигли ритам при украшавању предмета? Које сте ликовне елементе употребили?

У цртању, сликању и вајању ритам можемо постићи и на другачији начин. Уочићемо то на следећим примерима.

Ученици с наставником посматрају и анализирају две репродукције на стр. 10 у уџбенику. Упоредимо слику Вилијама де Куниња *Жена I* с Матисовом сликом *Црни сџо*.

Наставник може усмерити дијалог на следећи начин:

1. Упоредите потезе четке са ове две слике.
2. Како је насликан простор у којем се налазе фигуре?
3. На који је начин Матис ритмички распоредио боје, шаре на тапетима, даске на поду?
4. Како Де Кунињ наноси боје (потези, површине, линије)?

Наставник упућује ученике на наслов наставне теме. Да ли знате шта значи реч *сџоншан*? Која реч има супротно значење?

Ученици читају текст са 10. стране уџбеника.

Као што се наши рукописи разликују, тако се разликују и наши ликовни рукописи – изрази. Линије, боје, облике и мрље користимо на различите начине.

Можда то нисте приметили, али тренутно расположење, као и темперамент, утичу на ваше стварање (цртање, сликање, писање).

Главни део часа

Мотивациона питања

1. Колико је музика важна у вашем свакодневном животу?
2. Када вам слушање музике највише прија?
3. Да ли може да утиче на ваше расположење?
4. На какве вас покрете инспирише музика?

Музика ће бити главни мотивациони фактор за рад на данашњем задатку. Ученици су донели CD са омиљеном музиком и она треба да их покрене да се опусте и стварају.

Када наставник пусти музику, ученици који то желе могу устати и почети да играју, покрећу тело, руке и ноге у ритму који их носи. Нека се затим врате на своја места и покушају да енергију и емоцију коју су доживели пренесу на папир и компонују оригиналну слику.

Напомена: Уколико нема довољно простора за играње, ученици могу остати да седе и да рукама „цртају“ по ваздуху, пратећи ритам и мелодију омиљене песме. Ти покрети подсећају на *диритовање*, а могу се претворити у потезе четке.

Задатак је сликање у ритму музике. Ученици ће се играти и маштати, слободно и спонтано распоређивати и понављати боје, мрље, линије и облике.

Напомена: Ученици могу пре почетка рада да погледају репродукцију слике Џексона Полока на стр. 11 у уџбенику, као и да прочитају текст о том уметнику.

Сваки ученик треба да слика по сопственом осећају. Ученици потезом треба да прате ритам песме коју слушају. Музика ће их надахнути, водити, узбудити. Понављање одређених ликовних елемената зависи од сензибилитета сваког ученика. При сликању слободно могу да наносе боје на различите начине: прскањем, тапкањем, размазивањем, сликањем прстима... Важно је да ученици буду опуштени и да уживају у раду како би се што спонтаније сликарски изразили.

Наставник ће исправљати радове, водећи рачуна о специфичном и оригиналном начину изражавања сваког ученика понаособ.

Слика је завршена када ученик буде сматрао да нема више „шта да каже“.

Завршни део часа

Ученици лепе радове на таблу и посматрају их. Разговарају с наставником о свом доживљају рада на том часу, упоређују начине сликања, разноврсност у изразу, ритму, колориту, облицима и мрљама.

Корелација: музичка култура, физичко васпитање

Следи договор о раду на следећем часу. За следећи час ученици треба да донесу колаж-папир, лепак за папир, маказе, лист из блока, а ако неко од ученика жели, може донети и фотографије разних становника морских дубина (биљака и животиња).

СЛОБОДНО РИТМИЧКО КОМПОНОВАЊЕ

5. И 6. ЧАС МОЈЕ МОРЕ

Могући ток часа

На почетку часа ученици треба да неколико минута пажљиво посматрају колаж Анрија Матиса *Пелойонез, Море* на 12. страни уџбеника. Затим нека затворе очи и жмурећи одговоре на питања наставника.

Шта сте запамтили...?

1. Које је боје морско пространство?
2. Којим је облицима уметник представио воду?
3. Који се облици појављују на слици?
4. Како је Матис приказао облике морских становника?

На овај начин наставник подстиче визуелно памћење ученика.

Ученици затим поново треба да погледају репродукцију и усмере пажњу на боје и облике. Треба да пронађу облике који се понављају и да уоче ритам према којем су распоређени. Да ли су облици који се понављају идентични или се по нечему разликују? Ученицима наложите да уоче боје и њихове валере.

Наставник упућује ученике на поглавље *Мала историја уметности* (на страни 90) где могу видети репродукцију фреске *Животија мора* или *Делфини* из Миносове палате у Кнососу, Крит, око 1500. г. п. н. е. У питању је зидна слика с рибама која је изузетно декоративна, весела, разиграна и пуна ритмичког покрета.

Стваралачки задатак за ученике на овом часу јесте израда колажа на тему *Моје море*.

Мотивациона питања

1. Шта највише волите да радите кад одете на море?
2. Да ли сте гледали емисије о животу у мору? Шта вам је било нарочито узбудљиво?
3. Какви су били облици и боје риба, биљака и других разноликих бића која сте запамтили?
4. Да ли бисте желели да будете истраживачи морских дубина и да откривате тајне светове који се тамо крију? Замислите своје море и представите га онако како га замишљате.

Напомена: Наставник може подсетити ученике на анимирани филм *У пошрази за Немом*. Уколико постоји могућност, ученицима може бити приказано неколико сцена из тог филма (или из одабраног документарног филма).

Наставник треба да мотивише ученике да измаштају путовање подморницом.

Које те биљке и животиње подсећају на море? Како оне изгледају?

Ученици цртају скице и проналазе облике морске флоре и фауне које желе ликовно да представе. Облике треба да цртају стилизовано, без сувишних детаља.

Наставник ће током исправљања радова водити рачуна о томе како су ученици приказали облике. Треба да нагласи да не смеју да их приказују шаблонски, да не треба да копирају, већ да се опусте, фантазирају и остваре креативна решења. Наставник мора да усмери ученике да прикажу свој доживљај мора и да створе складну и декоративну композицију.

Ученици су упознати с техником колажа и знају да је важна поступност у раду. Најпре бирају боје и облике којима ће приказати ритам кретања морске воде и лепе их на подлогу.

Затим одабране биљне и животињске облике у жељеним бојама секу или цепају. Папир могу и да гужвају.

Када исеку облике, не треба одмах да их лепе. Треба да их распоређују на различите начине, да их комбинују и посматрају односе облика и боја, да стварају разне ритмове. Тек када буду били задовољни решењем, нека облике залепе на подлогу. Накнадно могу да налепе и неке детаље. Ученицима треба напоменути да је важна уредност у раду.

Нека наставник благо усмерава ученике током свих фаза рада, уз поштовање ликовног израза и субјективног осећаја сваког ученика за ритмичко распоређивање облика и боја.

На крају часа ученици ређају по поду све колаже један до другог, правећи велико море, и с наставником коментаришу поједина решења – композицију, ритам, облике, колорит. Ученици треба да образложе одабир појединих облика и њихов распоред у одређеном ритму. Нека их наставник пита да ли су успели да прикажу море онако како су га замислили. Наставник бира најбоље радове, истичући њихове ликовне квалитете, а ученици их каче на пано. Наставник похваљује ученике за уложен труд.

Корелација: српски језик, биологија

За наредни час ученици треба да фотокопирају своју фотографију (портрет) на формату А3, да исеку позадину и своју косу с ње и да поново ископирају добијену слику (могу је копирати неколико пута). Биће им потребна и мека графитна оловка.

СЛОБОДНО РИТМИЧКО КОМПОНОВАЊЕ

7. И 8. ЧАС, 2 ЧАСА – ВЕЖБЕ МОЈА НОВА ФРИЗУРА

Могући ток часа

Уводни део часа

Наставник разговара са ученицима о врстама линија које су користили приликом украшавања употребних предмета. Поставља им питања: Какве сте линије користили? У каквом ритму сте их распоређивали?

Наставник упућује ученике на уџбеник (стр. 13) како би на цртежу *Акробаткиње* из XII века пре нове ере уочили где је и како уметник на том делу постигао ритам и пита их: Каквим је линијама нацртана фризура акробаткиње?

Затим ће ученици прочитати коментаре у вези са изгледом познатих уметника Фриде Кало, Салвадора Далија и Ендија Ворхола, који су много пажње посвећивали својој спољашњости (нарочито коси) и погледати њихове фотографије, дате на 13. стр. у уџбенику.

Мотивациона питања

Који је твој омиљени певач? Опиши његову фризуру. Како бисте описали своју данашњу фризуру? Да ли сте задовољни изгледом своје косе? Да ли бисте волели да имате другачију фризуру (равну, коврџаву, кратку или дугу косу), а нисте били у могућности да је испробате? За које прилике нарочиту пажњу посвећујете обликовању косе?

Главни део часа

Стваралачки задатак за ученике јесте да на својој фотокопираној фотографији нацртају себи меком графитном оловком нову фризуру. Наставник ће предочити ученицима да треба да је креирају користећи дотад стечена знања о ритмичком компоновању. Треба да смисле нов „фриз“, да измаштају нов, несвакидашњи изглед користећи разноврсне линије. Ученици треба да замисле какву фризуру желе (подигнуту косу, равну, таласасту, дугу, јеж-фризуру, асиметричну...) и да је прилагоде облику свог лица. При томе избор линија и њихов ритмички распоред треба да зависе од саме фризура. Нека ученици размисле на који ће начин најбоље дочарати косу. Рука треба да буде опуштена приликом цртања, а потези слободни, кратки, дуги, вијугави и сл. како би рад био живописнији. Ученике подсетите на то да могу извлачити линије и положеном оловком, уколико то одговара њиховој идеји. Важно је да наставник мотивише ученике да се слободно играју линијама, али и да им скрене пажњу на то да их користе са одређеном намером.

Током исправљања радова наставник треба да помаже ученицима предлозима, али нека ученици сами доносе одлуке о естетском обликовању своје нове фризура.

Напомена: Уколико буде довољно времена, ученици који то желе могу израдити још један или више таквих цртежа. Ако ученици немају фотокопију своје фотографије, могу да нацртају аутопортрет и фризуру какву би желели да имају.

Завршни део часа

Анализа и процена успешности реализације задатка. Ученици износе утиске о данашњем задатку, коментаришу и оцењују свој рад, као и радове осталих, и образлажу своје ставове.

На тај начин ученици богате речник ликовних појмова и развијају способност да вербално изразе оно што су уочили.

Корелација: српски језик

Материјал за следећи час: мањи папири у боји

СЛОБОДНО РИТМИЧКО КОМПОНОВАЊЕ

9. И 10. ЧАС, 2 ЧАСА – ВЕЖБЕ ЗГУЖВАНИ ПАПИРИ

Могући ток часа

Мотивациона питања

Шта је таписерија?

Где сте све видели таписерију – у школи, музеју или у неком другом објекту?

Опишите како изгледа таписерија коју имате код куће. Од чега је направљена?

Нека ученици пажљиво прочитају текст о таписерији са 14. стране у уџбенику, а затим изнесу своје закључке о том појму кроз дијалог с наставником.

Посматрајући савремену таписерију (на истој страни), коју је смислио и израдио уметник Златко Цветковић, ученици треба да уоче да је он за своје дело употребио различите врсте материјала, спајајући модерно и традиционално (старе СД-ове и хеклане шустикле). То је занимљива комбинација коју је уметник сам пронашао и дошао до оригиналног ликовног решења.

Стваралачки задатак за ученике на овом часу јесте да од згужваног папира у боји направе заједнички рад којим ће украсити кабинет.

Наставник упућује ученике да прочитају мале савете са 14. стране уџбеника. Ученици почињу да се играју и разнобојне папире претварају у згужване лоптице. Кроз ту активност ученици стичу искуства о тактилним својствима папира и уочавају претварање дводимензионалног облика у неодређену тродимензионалну форму.

Када заврше са гужвањем, ученици ређају добијене облике на један сто. Затим се договарају по ком редоследу желе да их поређају.

Напомена: Децу треба поделити у групе од по 5-6 ученика и нека уз договор ређају разнобојне гужвице. Наставник ће низати папире на конач онако како ученици одреде. Они одређују редослед боја, удаљеност и густину гужвица, ритам у смењивању и понављању светлина, величина и слично.

Када сви низови буду распоређени, нека се ученици договоре којим ће редоследом бити закачени. Наставник може окачити низове на гранчицу/летвицу, котур од жице или дрвета.

Ученици посматрају заједничку таписерију. Направили су лепу композицију у којој се смењују различити ритмови боја, величина, необичних облика.

Таписерија може да се окачи о зид, на прозор – као нека врста завесе – или на плафон (ако је закачена на котур). Папири се покрећу на разне начине при кретању ваздуха. Наставник ће још једном предочити ученицима да се, уз коришћење једноставних ликовних елемената и употребом различитих материјала који су свуда око нас, може створити занимљиво и квалитетно ликовно дело. Само треба имати добру идеју и жељу за стварањем.

Следи дијалог: Шта вам се нарочито допало док сте стварали заједничку таписерију? Опишите њен изглед.

Наставник наводи ученике да размисле о томе на које све начине могу користити гужвице од папира у ликовном изражавању.

Размислите од којих бисте материјала могли да начините нову таписерију. Можете код куће да испробате неке од многобројних могућности.

Напомена: Уколико ученици желе да сазнају нешто више о уметности таписерије, на интернету могу потражити сајт *Атељеа 61* на Петроварадину који се бави израдом класичних и савремених таписерија. Адреса атељеа је www.atelje61.org.rs.

2. ЛИНИЈА (10+8+2)

НЕПОСРЕДНО ИЗВЛАЧЕЊЕ ЛИНИЈА РАЗЛИЧИТИМ ЦРТАЧКИМ МАТЕРИЈАЛИМА НА РАЗЛИЧИТИМ ПОДЛОГАМА И КОЛАЖИРАЊЕ

1. час: Колаж од исцепканих папира

Уводни део часа

Наставник треба да припреми разноврстан цртачки прибор и различите врсте подлога за цртање (глатке и храпаве папире, натрон, паус), као и оловке са ознаком В, перо, трске, акварел-четке, угљен, туш. Већина ученика већ је упозната са тим цртачким материјалом.

Главни део часа

Наставник са ученицима разговара о материјалима за цртање и њиховим могућностима, показујући примере са стране 17 у уџбенику. Затим говори о уметницима, као што су Анри Матис и Тулуз-Лотрек, и о томе како су они, користећи линију као основно средство изражавања, показали оно што виде, осећају и о чему маштају. Сви цртамо на себи својствен начин. Свако од нас, користећи се истим прибором, изражава линијом себе, свој темперамент, осећања и тренутно расположење. Примери са интернет адресе са 17. стране у уџбенику, на којима је приказано како Пикасо и Матис цртају, могу да помогну ученицима да слободним и непрецизним потезима пером цртају линије ради ослобађања руке. Ученици повлаче линије различитим прибором на разним подлогама. То је припрема за следећи час.

2. час: Колаж од исцепканих папира

Ученици имају стваралачки задатак да на разним подлогама цртају разнолике линије, а да затим папире цепкају и секу у различите облике и да од свега добијеног техником колажа израде животињу или биљку из своје маште. Ученици самостално раде задатак, а наставник их упућује на примере са стране 17 у уџбенику и скреће им пажњу на мале савете.

Завршни део часа

Анализа и процена успешности реализације задатака.

Корелација: биологија и географија

2. ЛИНИЈА (10+8+2)

СВОЈСТВА И ВРСТЕ ЛИНИЈА

3. И 4. ЧАС

ВОЋЕ И ПОВРЋЕ

Могући ток часа

Линија је рађена на претходном часу и ученици су већ стекли одређено искуство у добијању различитих врста линија (светлих, широких, уских, испрекиданих, оштрих, меких...). Пре израде задатка наставник говори ученицима да размисле о томе како изгледа воће или поврће које желе да нацртају, да слободно цртају линије по папиру да би се опустила рука и да тек онда приступе изради скице. Док ученици испробавају разне материјале, наставник им говори о сувим и мокрим материјалима за цртање, као и о различитим врстама папира. Потом сваком ученику сугерише материјале који му највише одговарају за рад.

Наставникови савети: Линије оних облика који су ближи треба цртати тамније и шире, као на примерима са стране 21 у уџбенику (Пабло Пикасо, детаљ, крејон; Анри Матис, детаљ, крејон; Енди Ворхол, детаљ, хемијска оловка).

Да би изложба ученичких радова била што интересантнија, наставник поставља канап изнад табле и ученици активно учествују у поставци качећи своје скице и цртеже штапаљкама.

По завршетку задатка треба спровести анализу радова и ученике питати шта мисле о томе који су радови и технике најуспешнији. Треба да кажу који им се рад највише допада и зашто. Посматрањем изложбе ученици се мотивишу да се упознају с различитим начинима урамљивања и презентовања радова.

Напомена: Ученици могу да гледају претходну вежбу и да, понесени искуством које су стекли у раду, употребе одговарајући прибор. Ученици током рада треба да посматрају на 20. страни у уџбенику различите врсте линија извучене трском, четком, оловком, пером и угљеном.

Корелација: биологија, техничко и информатичко образовање, српски језик

2. ЛИНИЈА (10+8+2)

ЛИНИЈЕ У ПРИРОДИ

5. И 6. ЧАС

ПРИРОДА – МОЈА ИНСПИРАЦИЈА

Уводни део часа

Ученици имају стваралачки задатак да меком графитном оловком на листу блока нацртају цвет који би волели да поклоне драгој особи.

Главни део часа

Док ученици цртају, наставник говори о познатим уметницима као што су Хенри Мур и Анри Матис, о томе шта су им били мотиви и на која су места ишли да би их нацртали. Показује им примере са стране 23 у уџбенику, где се налази приказ цртежа магнолије коју је сликар посматрао и цртао. Пример другачијег ликовног израза је репродукција дела *Грабљивице* Хенрија Мура (на страни 22 у уџбенику). Наставник упознаје ученике с појмом скица и наглашава да скица може да буде завршено уметничко дело, али и да се до завршеног дела може доћи разрадом скице. Затим скреће посебну пажњу на делове мотива који су удаљенији и на то да их треба цртати светлијим линијама и с мање детаља (пример је дело Хенрија Мура). Наставник подстиче децу да се ликовно изразе на различите начине.

Завршни део часа

За ове радове наставник саставља гранчице и израђује рамове. Уз помоћ ученика везује рамове рафијом, а завршене цртеже концем за пецање везује за рам. Ученици који раније заврше задатак помажу наставнику у изради рамова.

Напомена: За такву врсту задатка као место за рад могли би да се одаберу оближњи парк, ботаничка башта или ливада. Наставник препоручује да се и ван наставе цртају детаљи из природе.

Корелација: биологија и географија

2. ЛИНИЈА (10+8+2)

ЛИНИЈА КАО СРЕДСТВО ЗА СТВАРАЊЕ РАЗЛИЧИТИХ ЛИКОВНИХ СВОЈСТАВА ПОВРШИНА

7. И 8. ЧАС ПРЕДЕЛИ

Могући ток часа

Наставник поставља мотивациона питања. Какве површине предела запажете око себе? Каквим бисте линијама приказали облаке на небу, а каквим крошњу јабуке, море, ветар у дрвећу? Шта мислите, како се осећао Ван Гог док је цртао пределе које видите на странама 24 и 25 у уџбенику? Какве је све врсте линија користио? Ученици износе своја запажања. Разговор треба проширити како би сви ученици обратили пажњу на што више детаља који су различитим линијама, тачкама и њиховим густинама обрађени на поменутим примерима. Посебно обратити пажњу на различитост израза уметника Хенрија Мура и Алберта Дирера.

Наставник наводи ученике на то да посматрајући ураћање и преплитање планова њива, шума, поља и неба на делу Винсента ван Гога на страни 25 у уџбенику уоче начин коришћења тачака и линија. То треба да упореде с начином рада Хенрија Мура на цртежу *Овца* са 24. стране уџбеника, који је користио кривудава и проређене линије како би дочарао меку и светлу површину вуне. Ученици на обичним малим папирима испробавају повлачење линија тушем и пером пре него што започну са израдом задатка (опуштају руку).

Стваралачки задатак јесте да замисле путовање авионом и нацртају пределе: планине, равнице, мора и пустиње. Прибор су туш и перо. Ученици раде на глатком папиру. Наставник исправља радове подржавајући индивидуални израз ученика.

Пожељно је да испробавањем различитих начина ученици сами дођу до решења како би дочарали атмосферу, облачност, ветар, кишу и слично. На крају часа наставник похваљује аутентичност, истиче различите начине и врши естетску анализу. Затим са ученицима најмаштовитије радове качи на пано.

Напомена: Ради додатног увежбавања, пожељно је стварати радове који подсећају на радове мајстора Ван Гога или на само неке његове потезе.

Корелација: географија

2. ЛИНИЈА (10+8+2)

ЛИНИЈА КАО ИВИЦА ТРОДИМЕНЗИОНАЛНОГ ТЕЛА

9. ЧАС

ОБЛИЦИ ИЗ ПРИРОДЕ

Уводни део часа

Наставник на час доноси предмете различитих облика (флашу, ћуп, клупче вуне, цвет сунцокрета). Говори ученицима о вредностима линије и линији као ивици облика.

Главни део часа

Пошто су приложени предмети и природни и вештачки, наставник поставља питање о томе какве су ивице тих облика – оштре, обле, праве, криве. Ученици се о сваком облику изјашњавају понаособ. Наставник поставља ћуп у најудаљенији и најмрачнији део учионице. Да ли се јасно виде ивице ћупа? Сунцокрет поставља поред прозора. Да ли су ивице сунцокрета јасне? Шта закључујемо? Опишите ове предмете. Којим бисте линијама нацртали те предмете? Закључујемо да ивице облика које јасно видимо, а које називамо контура, цртамо тамнијим линијама.

Завршни део часа

Наставник упућује ученике на страну 26 у уџбенику и заједно са њима уочава сличности с предметима из учионице, односно са задатим облицима.

Корелација: техничко и информатичко образовање

10. ЧАС

ОБЛИЦИ ИЗ ПРИРОДЕ

Могући ток часа

Ученици имају стваралачки задатак да шкољку, каменчић, пужеву кућицу, жир или шишарку које су донели на час обликују од глине или глинамола. Нека помоћни алат буду штапићи од сладоледа, чачкалице, кашичице од крема и слично. Ученици треба да опипају и посматрају те тродимензионалне облике и уоче њихове карактеристике. За такву врсту часа наставник може да покаже ученицима вајарске радове обликоване од глине које су израдили старији ученици. Подсећа ученике на појмове скулптура, тродимензионално обликовање, рељеф и тако даље. Веома је важно да ученици пронађу праву мекоћу масе влажењем глине, али тако да не буде сувише мокра, да се не би лепила, или сува, да не би пуцала и тешко се обликовала. Док раде у тој техници, ученици могу да додају и одузимају материјал. Глина је зато захвална за моделовање.

У даљем току часа наставник упућује ученике на радове са стране 27 у уџбенику. У току рада помаже ученицима у вајарском изражавању и упућује их у радни креативни процес, како би ученици пронашли сопствена решења и реализовали задатак.

На крају ученици говоре о тешкоћама које су имали током рада и дискутују о томе како да их отклоне. У одељењу се прави изложба вајарских дела тако што ученици, уз наставникову помоћ, израђују постаменте и одређују начин на који ће скулптуре бити изложене. Могуће је да се изложба дела постави у холу или у дворишту школе.

Напомена: У току овог часа ученици треба да погледају поглавље *Грика уметности* у *Малој историји уметности*, које се налази на крају уџбеника.

Пожељно је да се за ученике организује одлазак у музеј или галерију како би добили потпунију представу о томе како се скулптура излаже у простору.

Корелација: математика, техничко и информатичко образовање

2. ЛИНИЈА (10+8+2)

11. И 12. ЧАС ЦРТЕЖИ ПРИРОДЕ

Могући ток часа

У уводном делу часа наставник показује цртеже уметника Елсворта Келија са 28. стране у уџбенику. Пошто ће у раду користити оловке за цртање са ознаком В, наставник даје упутства за то како различитим положајима и јачином притиска могу да нацртају различите врсте линија. Положај оловке одређује дебљину линије: када је оловка усправна добијају се уске линије, а када је положена, широке. У зависности од тога колико се јако притисне добија се различита светлина линије: јаким притиском добијају се тамне линије, а слабим светле.

У овом стваралачком задатку треба да буду изражени линија и њена својства.

Ученици већ имају искуства са сличним начином рада јер су и раније користили графитну оловку. Очекује се да ученици, у односу на раније радове, покажу вештије потезе линије и већу креативност у изради цртежа листа, гранчице, чичка, ораха или кестена које су донели на час. Да би што верније приказали оно што су замислили, ученици треба да повлаче различите линије (светле, тамне, уске, широке, непрекидане). У току рада наставник исправља ученичке радове уз уважавање индивидуалних разлика међу њима.

На крају часа ученици гласају за радове који им се допадају. Развија се дискусија. Наставник ће уважити њихово мишљење и подстицати их на развијање критичког мишљења и ликовног речника.

Напомена: Радови направљени на овом часу могу послужити и као учило у кабинету за биологију – у сарадњи с наставником биологије може се смислити изглед паноа на којем би били изложени цртежи и пресоване биљке, као и цели листови из хербаријума.

Корелација: биологија, српски језик

2. ЛИНИЈА (10+8+2)

13. И 14. ЧАС КАО ЛЕОНАРДО

Наставник на овом часу користи примере са 29. стране у уџбенику, али може користити и друге репродукције дела Леонарда да Винчија, као и филмове о његовом животу и раду. Наставник кроз разговор сугерише ученицима да могу користити разне изворе сазнавања: књиге, филмове, радио и ТВ емисије, интернет... У наставку часа прича о занимљивостима из Леонардовог живота, о његовом интересовању за природу од раног детињства, о љубави према птицама и тежњи да конструише летилицу попут птице која би заиста могла да лети. Инспириран природом, Леонардо је пуштао латице цвећа да падају. Посматрајући њихов пад, дошао је до идеје да треба да конструише елису, а затим и направу за летење са елисом. Друга врста летилица које је конструисао Леонардо имала је крила. Ученици могу да виде скице таквих Леонардових машина за летење на 29. страни уџбеника. Кроз разговор наставник наводи ученике да се сете да постоје и друге врсте летилица, као што су балони, ракете, падобрани...

Стваралачки задатак за ученике јесте да покушају да буду као Леонардо тако што ће нацртати машину за летење из будућности. Нека користе туш и перо и папир који није храпав. Док ученици раде скице на пробном папиру, а затим израђују маштовит цртеж, наставник може да говори о стваралаштву тог генијалног човека. Док раде, могу да слушају ренесансну музику. То би им био подстицај за рад. Осим Леонардових дела, као инспирација могу да се користе летилице из филмова, прочитаних књига, стрипова или слично. Могу се такође инспирирати летилицом из сна.

Када цртежи машине за летење из далеке будућности буду готови, наставник прикупља радове и ради естетску анализу, посебно вреднујући маштовитост и примену вредности линија. Затим се разговара о направама које су ученици замишљали док су цртали.

Напомена: За наредни час ученици треба да припреме клип кукуруза или клупко вунице.

Корелација: техничко и информатичко образовање, српски језик, музичка култура

2. ЛИНИЈА (10+8+2)

15. И 16. ЧАС ПОВРШИНА

Могући ток часа

На овај час наставник доноси клип кукуруза и клупко вунице. Од прибора за рад могу да изаберу акварел-четке, црну темперу и храпав папир или туш, перо и мање храпав папир.

Препорука наставника јесте да се предмети који су изабрани за рад најпре додирну да би се осетила површина облика, а да се затим пажљиво посматра и проучава изглед те површине. Пре почетка рада требало би испробавати линије на папиру, испитати могућности акварел четке и разблаживања црне темпере (туша) водом. Док ученици испробавају, наставник сугерише да се линијом описују облик и грађа, као и светло и сенка површина, тј. да се разређивањем туша добијају сиви тонови који дају разноврсније линије. Затим наставник објашњава да се додиром може осетити текстура предмета. Текстура је за већину ученика нов појам. Ради што бољег разумевања, наставник ученицима даје да додирују различите предмете, као што су шмиргл-папир, кора дрвета, плексиглас, ренде, вунена тканина, огледало, шперплоча...

Ученици ће помоћу линија приказати текстуру предмета, која може бити храпава, глатка, сјајна или мат. Какве су површине са рада? Наставник упућује ученике на репродукцију Ван Гогове слике са 30. стране у уџбенику. Који правац имају линије на капуту портретисаног човека? Како је уметник приказао сенку? Какве је линије користио за доњи део гардеробе? Како је наглашена разлика у текстури панталона и капута? Савет наставника за додатни рад јесте да ученици треба да покушају да копирају репродукције дела познатих мајстора.

У току рада наставник помаже ученицима који се теже сналазе с новим прибором за рад.

Такође треба да исправи радове, а затим и да их процени, уз посебно вредновање аутентичности израза. За крај часа наставник истиче најуспешније радове, уз образложење, и прави на паноу изложбу тих радова.

Напомена: На следећи час ученици треба да донесу мекану жицу.

Корелација: географија, биологија

2. ЛИНИЈА (10+8+2)

17. И 18. ЧАС

ЖИВОТИЊСКА ФАРМА

Могући ток часа

На почетку рада наставник упознаје ученике с техником обликовања мекане жице. Потом ученици треба да самостално испробавају карактеристике жице при савијању, ломљењу, дуплирању, увијању снопова... Упознајући материјал, ученици треба да опажају и уочавају облике и линије, а затим то исто примене на задатку *Животињска фарма*. Да би ученике упознао с техникама рада, наставник показује репродукције уметничких дела са 31. стране уџбеника. Амерички вајар Александар Колдер направио је од жице краву и крмачу. Шта је карактеристично за те животиње? На који је начин уметник то приказао? Који су делови тела наглашени? Како уметник користи линију (жицу) да би дочарао карактер животиње? Да ли сте ви негде видели неку скулптуру од жице или метала? Знате ли ко је њен аутор?

Стваралачки задатак за ученике јесте да направе омиљену домаћу или дивљу животињу или животињу из маште. Материјал је мекана жица, коју треба третирати као линију. Од жице се може направити скулптура слична цртежу. При избору животиње најпре треба размислити о томе шта је то што је карактеристично за њу и како се то може приказати савијањем, ломљењем, дуплирањем и увијањем снопова жице...

Док исправља радове, наставник сугерише ученицима који лако долазе до занимљивих решења да треба да направе читаве породице истих животиња. То ће изложби на крају часа дати посебну драж. И називи скулптура од жице могу бити креативни. Ученици до краја часа размишљају о томе.

Наставник процењује оригиналност, склад линија, богатство елемената на мотиву, као и техничку умешност ученика.

Напомена: У току рада као музичка подлога може се користити *Карневал животиња* Камија Сен Санса. Погледати пример *Кинески коњ* из пећине Ласко у Француској, из поглавља *Преисторија*, у *Малој историји уметности*, која се налази на крају уџбеника.

Корелација: биологија, техничко и информатичко образовање

2. ЛИНИЈА (10+8+2)

19. И 20. ЧАС ЕСТЕТСКА АНАЛИЗА

Час је замишљен тако да ученици учествују у постављању изложбе радова из наставне целине *Линија*. Изложба може бити постављена у учионици или у холу школе. Добро је да ученици на страни 32 у уџбенику погледају како су уређене галерије, као што су Национална галерија, Лондон, Енглеска, галерија Тејт, Лондон, Енглеска и Хиршхорн музеј, Вашингтон, САД. То им може помоћи у смишљању начина на које могу да поставе своје цртеже и скулптуре, израђене на часовима циклуса *Линија*. На пример, као постамент за скулптуре постављене на клупама могу послужити кутије прекривене драперијом.

Наставник на оваквој врсти часа треба да инсистира на субјективној анализи радова ученика. Код ученика се тако развија самостално мишљење, богаћење ликовног речника, његово усвајање и препознавање појмова. Такође се развија критички однос према појавама које нас окружују. Посебна пажња треба да се обрати на слободан и равноправан разговор између ученика и наставника, као и на примену естетско-ликовних правила. Све то доприноси богаћењу ликовних искустава ученика. Наставник уважава разлику међу ученицима, али и уочава цртачке технике које посебно одговарају појединим ученицима, ниво овладавања њима и техничку спретност.

Напомена: Изложбу скулптура могуће је поставити и у школском дворишту.

ОБЛИК

1. И 2. ЧАС, 2 ЧАСА – ОБРАДА НОВОГ ГРАДИВА ПРИРОДА И ЊЕНИ ОБЛИЦИ УОЧАВАЊЕ ОБЛИКА ИЗ ПРИРОДЕ – РАЗВИЈАЊЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ

Могући ток часа

Уводни део часа

Наставник започиње час дијалогом са ученицима о разноврсним облицима који се могу уочити у околини. Ученици посматрају предмете у учионици и проналазе оне које је створио човек: клупе, столице, ормане, чивилук... Ученици гледају кроз прозор, уочавају облике које је створила природа и набрајају их (дрвеће, трава, жбуње, тло, облаци и слично). Наставник наводи ученике на то да наброје још неке примере природних облика којих могу да се сете (биљке, животиње, различити предели).

Природа и њени облици одувек су били инспирација уметника. Наставник наводи ученике да се присете онога што је преисторијски човек приказивао на својим цртежима. Затим их упућује на *Малу историју уметности* (стр. 84) у којој се налази репродукција цртежа из пећине Ласко у Француској под називом *Кинески коњ*, који је настао око 14.000 година пре нове ере. Преисторијски човек цртао је животиње изузетно верно и анатомски тачно.

Ученици посматрају фотографије и скицу са 36. стране уџбеника. Наставник разговара са ученицима о томе како уметници увек помно посматрају оно што желе да прикажу и како ураде много скица и цртежа пре него што уобличе своје дело: цртеж, слику, скулптуру (скица служи као белешка, запис; подсетити ученике на тај појам).

Главни део часа

Мотивациона питања

Који је твој омиљени облик из природе? Зашто ти је тај облик посебно занимљив? Да ли си покушао да га нацрташ?

Задатак који се поставља пред ученике јесте да нацртају дрво које би желели да расте у њиховом дворишту или испред зграде. Цртају тушем и пером на листу из блока.

Пре почетка цртања наставник упућује ученике на то да треба да посматрају цртеже дрвећа које је урадио сликар Анри Матис (са стране 37 у уџбенику). Ученицима рећи да уоче на које је начине Матис представио дрвеће.

Ученике подсетити на цртеж предела који су радили и на разноврсне линије које су тада користили.

Наставник ће их замолити да замисле изглед стабла, како велике и широке гране избијају из дрвета, како се рачвају и како мање и тање гране избијају из већих. Треба да уоче облик крошње, листова, начин на који је лишће распоређено на гранама и ритам у том распореду. Ученици треба да прикажу чврстину дрвета, корење које делимично избија на површину, правце кретања грана.

Сваки ученик ће приказати дрво на посебан начин.

Наставник треба да у оквиру исправки радова ослободи ученике страха од повлачења потеза пером који нису најпрецизнији. Свака линија може се искористити и уклопити у цртеж.

Ученици треба да поједноставе изглед дрвета које су замислили, али и да истакну његове основне карактеристике и ритмове у распореду грања и лишћа.

Напомена: Ученици који то желе, могу у неколико потеза, линеарним поступком, објаснити и структуру коре дрвета, иако то није предвиђено задатком.

Завршни део часа

Анализа радова и одабир најуспелијих ликовних решења.

На следећи час ученици треба да донесу темпере, прибор за сликање.

Корелација: историја, биологија

ОБЛИК

3. И 4. ЧАС, 2 ЧАСА ОБРАДЕ НОВОГ ГРАДИВА СВОЈСТВА – КАРАКТЕРИСТИКЕ ОБЛИКА

Могући ток часа

Уводни део часа

Сви облици који нас окружују имају својства по којима можемо да их разликујемо. Ученици треба да изаберу два предмета из непосредне околине која се потпуно разликују према неком својству (нпр. према боји, облику, величини) и да их упореде. Посматрајте, уочите, опипајте, упоредите и именујте по чему се разликују предмети (клуба и перница, уџбеник и ваша мајица, орман и школска торба, цвеће и саксија, клип кукуруза и кестен, чичак и лоптица згужваног папира). Наставник подстиче ученике на проналажење и поређење још неких предмета који су различити по карактеру и својствима.

Карактеристике облика су: боја, величина, осветљеност и површина облика. Када желимо да нацртамо, насликамо или извајамо неки облик, обратићемо пажњу на те карактеристике облика. Наставник подсећа ученике да су проучавајући линију већ упознали неке од наведених карактеристика облика. Пита ученике: Да ли неко жели да их наведе? У којим сте задацима нарочиту пажњу посветили површинама различитих облика?

Ученици ће затим погледати репродукције са 38. стране уџбеника. Треба усмерити пажњу ученика на опажање различитих начина приказивања својстава облика и њихове међусобне односе. Наставник може поставити неколико питања да би ученици пажљивије уочили намеру уметника: Које је боје Моне истакао у први план? Која боја преовладава на Матисовој слици? Како је Рембрант постигао драматичност на делу *Свети Павле у затвору*? Како та слика делује на вас? Шта прво уочавате на слици Пола Потера? Зашто?

Главни део часа

Ученицима се поставља задатак за овај час – сликање инсекта темпером.

На тој слици треба да буду наглашени основни облици инсекта, као и облици његових шара. Колорит може бити у складу с природним или делимично измењен.

Мотивациона питања

Који се инсекти обликом и бојама стапају са околином? Набројте инсекте који се јарким бојама и изгледом шара бране од грабљивица.

Ученици треба да прочитају мале савете са 39. стране уџбеника. Наставникова сугестија треба да буде да облик инсекта треба да заузме највећи део простора на слици.

Ученици представљају основни облик тела, крила, ножице, пипке. Уочите из колико је облика састављено тело инсекта и како су ти делови међусобно повезани. Наставник прати рад сваког ученика и дајући упутства помаже ученицима који нису сигурни при цртању основног облика. Затим се осликавају велике површине, па детаљи. Наставник сугерише ученицима да обрате пажњу на облике шара и њихов распоред. Боје треба да буду чисте и лепе, а не замућене и неодређене. Слика треба да одише ведрином и лакоћом.

Простор сликају на крају. Наставник их пита: Да ли ће ваш инсект по бојама да се стопи с простором или ћете одабрати контраст у боји или светлини? Ученици сами одабирају решење у зависности од тога какав утисак желе да постигну.

Напомена: Постоји могућност да ученик који то жели „премести“ шаре и боје са инсекта на околни простор (нпр. исте шаре, али већих облика налазе се у простору иза инсекта). Шта ће се тада догодити? Какву слику добијамо?

Поред тога што се овим задатком развија перцепција облика, код ученика се формира и позитиван став према лепоти природе и подстиче се заинтересованост за микросветове који су свуда око нас, само их треба пронаћи и проучавати. Задатак за заинтересоване ученике је да фотографишу инсекте и ситне животиње, па да донесу радове на час и презентују их одељењу.

На крају часа наставник и ученици процењују успешност у приказивању облика инсеката, као и лепоту шара, колорит и светло-тамне односе. Наставник одабира најуспелије радове, уз образложење и наглашавање квалитета ликовних решења. Ученици каче радове на пано.

За наредни час ученици треба да донесу: колаж-папир, маказе, лепак за папир и лист из блока.

Предлог за слушање музике на овом часу: Николај Римски Корсаков, *Бумбаров лет*.

Корелација: биологија, српски језик, музичка култура

ОБЛИК

5. И 6. ЧАС, 2 ЧАСА – ОБРАДА НОВОГ ГРАДИВА ВРСТЕ ОБЛИКА

1. ЧАС

Могући ток часа

Ученици већ имају одређена појмовна искуства о облицима. Наставник им говори: Досад смо већ разговарали о природним облицима као и о својствима облика. Да ли сте запамтили које су карактеристике облика? Ко жели да их наброји?

Облике делимо на: неправилне и правилне (геометријске), симетричне и асиметричне, на облике које је створила природа и на оне које је створио човек.

У наставку часа наставник може организовати неколико различитих активности кроз које ће ученици боље уочити, схватити и запамтити ову поделу облика.

Неколико ученика излази пред таблу. Наставник им задаје да нацртају кућу, ограду, сунце, дрво, онако како су цртали када су били мали. Пита их: Које сте облике користили?

Да ли се сећате игре *шанграм*? Које сте геометријске облике употребљавали за стварање слике? (Наставник може донети облике који се користе за танграм и показати их ученицима.) Које геометријске облике познајете?

Сви ти облици су правилни геометријски облици. Како цртате те облике на часу математике?

Шта добијамо кад склопимо неколико дводимензионалних облика у једну целину (нпр. шест квадрата)? Добијамо тродимензионалне облике, а то су коцка, квадар, пирамида, ваљак, купа и лопта. Сви геометријски облици настају према строго утврђеним правилима.

Постоје и неправилни облици. Нека сваки ученик на листу блока скицира по један правилан и један неправилан облик и упореди их (нпр. квадрат и крушка; каменчић и троугао; правоугаоник и барица; круг и облак).

Облици могу бити симетрични и асиметрични. Да ли знате шта значи реч *симетричан*? Ученици узимају по један лист из свеске (правоугаоник) и савијају га напола. Маказама секу неправилан облик (срце, јабуку, лист). Када отворе папир, добијају облик који је симетричан. Ако с једне стране облика отцпе парченце, добиће асиметричан облик.

Наставник пита ученике: Како се може утврдити да је неки облик симетричан? Да ли је ваше лице симетрично? А шака?

Наставник упућује ученике на страну 40 у уџбенику. Ученици посматрају фотографије и читају објашњења. Проналазе симетричне и асиметричне облике на фотографији на истој страни.

Напомена: Неке од ових активности могу се организовати на другачији начин. Наставник ће одабрати оне које одговарају његовој концепцији часа.

2. ЧАС

Увод у вежбу за овај час биће поређење слика са стр. 41 уџбеника. Ученици треба да пореде облике које је насликао Адолф Готлиб на слици *Знак* и са оним које је сликао Марк Ротко на слици *Бр. 13*. Наставник их пита: Које врсте облика користе ови сликари?

Стваралачки задатак за ученике представља извођење вежбе у техници колажа, при чему ученици треба да користе правилне и неправилне облике. Ученици могу сами да декоришу папире за колаж (отискивањем ситних предмета, прскањем, отисцима прстију, техником фротажа и сл.). Папире могу користити у комбинацији са индустријским колаж-папиром. Упутити ученике на мале савете са 41. стр. уџбеника.

Током исправљања радова наставник подстиче и мотивише ученике да слободно секу облике, играју се и комбинују. Скреће им пажњу на то да је сваки облик само део целине и да се померањем 2-3 облика добија потпуно другачија слика (различити односи боја, облика, светлина).

На крају часа наставник и ученици анализирају рад и уочавају најзанимљивије односе облика, боја, светлина. Ученици смишљају називе за своје колаже.

Напомена: Наставник разговара са ученицима о томе на које све начине могу да се играју правилним и неправилним, симетричним и асиметричним облицима (у цртању, вајању), као и онима које је створила природа – ученици дају предлоге за задатке.

Корелација: математика, техничко образовање, биологија, музичка култура

Материјал за следећи час: кутије различитих величина, ваљци од тоалет-папира, кухињских убруса, пингпонг лоптице и сл., лепак за папир и пластику, бели акрилик.

ОБЛИК

7. И 8. ЧАС, 2 ЧАСА – ОБРАДА НОВОГ ГРАДИВА ОСНОВНИ ПОВРШИНСКИ И ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ОБЛИЦИ

Могући ток часа

Уводни део часа

Наставник пита ученике: Који су основни дводимензионални облици које смо поменули на претходном часу?

Који се тродимензионални облици могу добити међусобним комбиновањем два дводимензионална облика?

Приказати ученицима кутију (квадар) коју су донели на час и питати их од којих се облика она састоји?

Затим нека сваки ученик узме по једну кутију и затвори очи. Нека окрећу кутију у рукама и додирују је са свих страна. Наставник поставља питања: Шта можете да закључите о димензијама и облику тродимензионалног предмета користећи чуло додира? Можете ли додиром да „препознате“ димензије дводимензионалног облика?

Дводимензионални површински облици имају само дужину и ширину.

Тродимензионални облици (коцка, квадар, пирамида, ваљак, купа и лопта) имају дужину, ширину и висину.

Тродимензионалне облике можемо видети из свих углова. Наставник може показати ученицима примере (амбалажу, математичке моделе).

Наставник упућује ученике на стр. 42. уџбеника. Ученици упоређују фотографије грађевина с њиховим дводимензионалним цртежима. Проналазе и набрајају дводимензионалне и тродимензионалне облике од којих су направљене те грађевине.

У *Малој историји уметности* ученици могу погледати *Бели храм* у Уруку и његову реконструкцију.

Које облике уочавате? (стр. 88)

Како су распоређени?

Анализирајте Партенон (стр. 93)

Анализирајте Пантеон (стр. 95)

Од којих се дводимензионалних и тродимензионалних облика састоји школска зграда?

Главни део часа

Увођење ученика у стваралачки рад.

Ученици посматрају две грађевине са 43. стране уџбеника.

Мотивациона питања

Од којих су тродимензионалних облика направљене ове зграде?

На које вас облике из природе подсећају?

Која вам се више допада? Смеслите називе за њих.

Да ли бисте желели да се бавите архитектуром?

Ученици треба да направе зграду од амбалаже коју су донели на час. Упутити ученике да прочитају мале савете о „изградњи“ са 43. стране уџбеника. Приликом распоређивања амбалаже важно је да ученици распоређују облике на различите начине, као и да налазе ослонац – тежиште – како би зграда могла да стоји.

Наставник треба да посматра рад ученика и да исправља радове. Нека даје благе сугестије, уз поштовање идеје и оригиналне замисли сваког ученика. Такође треба да помаже оним ученицима који имају техничке потешкоће у реализацији своје идеје.

Док граде, ученици морају да воде рачуна о томе да је њихова грађевина тродимензионална – треба да је посматрају из различитих углова и са свих страна. Уколико забораве ту чињеницу, наставник треба да им скрене пажњу на то и да им предложи да „дограде“ и ону страну на којој нису довољно радили како би зграда била лепа и деловала као складна целина.

На крају ученици боје читаву грађевину у бело.

Завршни део часа

Ученици распоређују зграде које су направили једну до друге, али са одређеном просторном дистанцом, да би биле прегледне. Ученици одговарају на питања: Да ли сте задовољили принципе тродимензионалности? Који облици преовладавају на појединим зградама? Која је намена твоје зграде? Да ли би волео да она буде изграђена у нашем месту? Ученици треба да дају називе својим грађевинама.

Наставник одабира најоригиналније и најуспешније радове и ставља их на видно место у учионици.

Напомена: Ученици који желе још да истражују овакав начин градње могу код куће или на часовима секције да направе још таквих зграда од других материјала (природних и вештачких).

Корелација: техничко и информатичко образовање, математика, српски језик

Материјал за следећи час: мека графитна оловка и лист из блока.

ОБЛИК

9. И 10. ЧАС, 2 ЧАСА – ОБРАДА НОВОГ ГРАДИВА ВЕЛИЧИНА ОБЛИКА И МЕЋУСОБНИ ОДНОС ВЕЛИЧИНА

Могући ток часа

Уводни део часа

Наставник ређа на сто предмете различитих облика и величина (до три облика), које распоређује у три плана (нпр. у првом плану лопта, у другом плану кутија средње величине, у трећем лоптица за тенис) – веће облике напред, а мање позади.

Ученици уочавају међусобни однос величина облика и одговарају на питања: Који је облик највећих димензија? Који је облик најмањи? Који вам је предмет најближи? По чему то закључујете? Ко жели да на табли скицира однос величина ових предмета/облика и прикаже њихову удаљеност од ока посматрача? Како се то постиже на цртежу?

Ученици затим посматрају облике кроз прозор учионице: Који су облици најближи школи? Упоредите величине облика. На којим облицима уочавате више детаља? (Нпр. у првом плану је дрвеће, у другом плану је пут са аутомобилима, у трећем су куће.)

Наставник упућује ученике на 44. страну уџбеника.

Посматрајте репродукцију слике *Коњ и чамци* коју је насликао Жорж Сера. Који су облици најближи вашем оку? Који су облици најудаљенији од вас? На којим објектима уочавате мање детаља?

Ученици затим анализирају цртеж *Јаће* вајара Хенрија Мура. На основу чега можете закључити да је мањи облик испред већег?

Када ученици уоче одређене величине облика и међусобне односе величина, наставник напомиње да облике који се налазе у близини видимо у правој величини, а да удаљене облике видимо умањено. Сликајући их или цртајући онако како их видимо, дочараћемо простор.

Главни део часа

Наставник распоређује мотиве који ће чинити поставку мртве природе (поморанцу/ јабуку, флашу и мању кутију) и објашњава ученицима појам/тему *мртва природа*.

Задатак је да ученици нацртају постављену мртву природу меком оловком. Наставник упућује ученике на мале савете са 45. стране уџбеника, које треба пажљиво да прочитају и примене у раду.

Пре почетка цртања ученици посматрају *Мртву природу с књигом* Пола Сињака и одговарају на питање (стр. 45. уџбеника).

Током рада наставник треба да обилази ученике и да води рачуна о томе да правилно распореди величине облика по папиру задатог формата. Треба их подсетити на врсте и карактере линија, као и на линију која је ивица тродимензионалног тела.

Ученици развијају перцепцију и функционално користе дотад стечена знања о линији и облику да би што успешније дочарали простор. Наставник им помаже благим сугестијама да поставе предмете у први, други и трећи план.

Завршни део часа

Када ученици заврше с радом, наставник њихове радове лепи на таблу. Ученици са одређене удаљености посматрају своје радове. Процењују успешност у приказивању облика и њихове величине, као и композиционо решење. Наставник разговара са ученицима о томе

на ком је раду најбоље представљен однос величина облика, као и о томе који су ученици најуспешније представили простор користећи различите врсте линија. На ком раду су облици приказани најверније?

Наставник хвали ученике за уложени труд у решавању задатака и најуспешније радове качи на пано у учионици.

Напомена: Ученици који желе да даље проучавају и цртају мртву природу могу на часовима секције погледати разне књиге и прочитати упутства.

Корелација: математика, биологија, српски језик

Материјал за следећи час: папири у боји, лепак, маказе.

ОБЛИК

11. И 12. ЧАС, 2 ЧАСА – ОБРАДА НОВОГ ГРАДИВА ГРУПИСАЊЕ ОБЛИКА У РАВНИ ИЛИ ПРОСТОРУ

Могући ток часа

Уводни део часа

Наставник ће поделити ученике на групе (од по 4-5 ученика), а затим ће свакој групи дати 6-7 разноврсних предмета (јабуку, флашу, кутију, играчке, вазу, чинију, мале скулптуре од глине, шољу, теглу, шишарку, тикву, каменчиће, оловке, клип кукуруза, лоптицу, клупко, кестен, орах, саксију с цвећем, књиге).

Задатак за сваку групу јесте да „уреди своју полицу“.

Предмете (облике) ученици ће распоређивати по школској клупи. Облике ће груписати у одређене целине, уз договор, дискусију и усаглашавање ставова, премештање и аранжирање да би сви објекти на полици деловали као складна целина.

Следи дијалог са ученицима (чланови група наизменично одговарају на питања):
Зашто сте поређали предмете на овакав начин? Да ли су облици који стоје једни до других груписани према одређеном правилу? Где сте поставили облике већих димензија? Зашто? Да ли је ваша полица прегледна, а сви облици видљиви?

Захваљујући овој вежби (која траје око 15 минута), ученици ће на очигледан начин схватити како се предмети у одређеном простору могу груписати и естетски распоредити.

Наставник затим упућује ученике на 46. страну уџбеника.

Следи анализа репродукција уз читање текста. Ученици самостално или у паровима проучавају слике и читају дата објашњења. Наставник са ученицима дискутује о различитим начинима распоређивања и груписања облика у равни или простору на понуђеним сликама.

Главни део часа

Наставник треба да подсети ученике да су на претходном часу распоређивали облике у простору, а да ће тог дана груписати облике у равни као Анри Матис на слици под називом *Икар*.

Наставник може донети неколико фотографија ћилима који су рађени у нашим крајевима. Нека ученици посматрају фотографије и упореде их с примерима тепиха које дизајнира савремена уметница Драгана Дражовић-Илић (стр. 47 уџбеника). Наставник пита: Како су распоређени облици на ћилимима, а како на теписима модерног дизајна? Упоредите стилизације облика. Уочите и објасните симетричне и асиметричне односе облика на ћилимима и теписима. Упоредите ритмове у распореду боја и облика.

Креативни задатак за ученике на данашњем часу јесте да смисле (дизајнирају) тепих за своју собу у техници колажа. Тепих оплемењује простор у којем боравимо, радимо, играмо се. Ученици треба да замисле своју собу, боје и облике који у њој доминирају и да на основу тога размисле о томе какав би тепих желели да ставе у тај простор.

Ученици треба да скицирају облик тепиха који би желели за своју собу. Његов облик може бити правилан или неправилан. Нека наставник упути ученике на мале савете дате у уџбенику на страни 43.

Када ученици одаберу основну боју подлоге, треба да скицирају облике које воле и које желе да групишу у равни тепиха. Затим нека одаберу боје облика и исеку их од колаж-папира. Нека елементе распоређују на различите начине и залепе их на подлогу када буду били задовољни решењем.

Препорука за ученике јесте да облике групишу асиметрично јер је таква композиција занимљивија, допушта више могућности за слободу израза и динамична је. То је само предлог, а наставник треба током прегледа радова да поштује жеље сваког ученика, његов осећај за ритам, самосвојност и оригиналност решења. Композиције треба да буду декоративне и свеже.

Завршни део часа

Отвара се салон тепиха. Ученици ређају „тепихе“ по поду да би боље сагледали своје радове. Наставник их пита: Како сте груписали облике на свом тепиху? Који облици доминирају? На који сте начин распоредили боје? Да ли сте задовољни дизајном?

Корелација: српски језик, математика, историја

Материјал за следећи час: перле, дугмад, шкољке, зрневље, вуница и слично; дебљи картон, маказе, ОХО лепак.

ОБЛИК

13. И 14. ЧАС, 2 ЧАСА – ОБРАДА НОВОГ ГРАДИВА ДОДИРИВАЊЕ, МИМОИЛАЖЕЊЕ, ПРЕКЛАПАЊЕ, ПРОЖИМАЊЕ, УСЕЦАЊЕ

Могући ток часа

Уводни део часа

Ученици су већ научили да један облик никада не сагледавамо као самосталан објект, већ као део, елемент цртежа, слике, скулптуре, архитектонског дела. Постоје различити односи између више облика које уочавамо у неком простору. Наставник наводи ученике на то да се сете релација између два или више облика о којима смо говорили.

Да би ученици лакше уочили и схватили још неке односе између два или више облика, наставник може да поставља једноставне облике у различите релације и тражи од ученика да их препознају и именују. Касније ће неке од тих међудејстава применити у раду на вежби предвиђеној за данашњи час.

Први пример: Наставник користи три различито обојена квадрата од картона (два су истих димензија, а трећи је нешто мањи) и лепи их на таблу, а ученици треба редом да наводе у каквим се међусобним односима налазе посматрани облици. Наставник поставља квадрате тако да се додирују – целом страницом или само у једној тачки; наставник поставља горњи квадрат преко доњег тако да се само делимично преклапају; наставник горњи (мањи) квадрат поставља преко доњег тако да га он скоро потпуно преклапа (види се само „оквир“ доњег квадрата); наставник делимично засеца један квадрат и у прорез умеће други, добија тродимензионални однос.

Други пример: Други начин за уочавање различитих односа међу облицима јесте следећи – ученици стављају своје шаке (које ћемо посматрати као два облика) у различите положаје и описују у каквом се међусобном односу налазе. Сви ученици треба да раде исто, према инструкцијама наставника. 1. Положите шаке на клупу – нека вам се палчеви додирују (прсти су испружени и састављени); 2. Ставите шаке једну преко друге, тако да се потпуно преклопе; 3. Преклопите делимично доњу шаку горњом (прекрстите их на столу); 4. Подигните шаке са стола и преплетите све прсте; 5. Савијте палчеве да личе на кругове и спојте те две „карике“; 6. Ставите шаке једну иза друге и оставите размак између њих – посматрајте шаке друга из клупе. Док то раде, ученици уочавају односе међу облицима и покушавају да их формулишу, а наставник им у томе помаже.

Наставник упућује ученике на стр. 48 у уџбенику.

Ученици најпре треба да посматрају репродукције слика и да покушају да одреде и објасне међусобне односе различитих облика – фигура.

Затим нека анализирају скулптуру *Пешочлана њородица* из Зимбабвеа. Шта је занимљиво на тој скулптури? Да ли фигуре делују блиско и повезано? Зашто?

Главни део часа

Мотивациона питања: Где се налази Африка? Да ли сте некада гледали на телевизији емисије о афричким племенима и њиховим обичајима? Опишите како изгледа афричка маска.

Нека наставник упути ученике у то да треба да прочитају текст и погледају фотографије аутентичних маски из Африке на страни 49 уџбеника. За ученике који желе да сазнају нешто више о афричкој култури и уметности на тој страни наведена је адреса *Музеја афричке уметности* у Београду, као и интернет адреса те установе.

Стваралачки задатак за ученике јесте израда афричке маске.

На основу материјала који су донели на час ученици праве скицу у оловци. Најпре треба да смисле изглед маске.

Напомена: Пожељно је да маска буде нешто већа од лица; на основу од картона могу се долепити делови изнад или испод лица. На тај ће начин ученици имати више простора за украшавање, а маска ће добити занимљив облик.

Размислите о томе да ли желите да ваша маска делује страшно или мирољубиво.

Ученици на масци треба да направе отворе за очи.

Ученици према нахођењу могу направити нос (као тродимензионалан облик), отвор за уста, уши с минђушама, косу од папира, вуне и жице...

Облике који украшавају маску могу стављати у различите односе. Неки украси могу бити благо рељефни, што се постиже лепљењем картона. Одабране облике ученици могу засећи и утакнути у основни облик маске.

Могућности за комбиновање материјала и облика су неисцрпне.

Наставник ће током прегледа радова подстицати ученике да маштају и играју се. Треба да нагласи да рад не мора бити претрпан, већ да се занимљиви ефекти могу постићи врло једноставно. Важна је почетна идеја коју ће ученици постепено проширивати и налазити нове начине за украшавање маске.

Завршни део часа

Сви посматрају окачене маске. Пронађите и покажите на својој масци различите односе међу облицима – усецање, преклапање, додиривање, прожимање. Наставник похваљује најоригиналнија решења и излаже маске у учионици.

Уколико поједине ученике занима израда разних маски, наставник ће им то омогућити на ликовној секцији.

Корелација: математика, географија, српски језик

Материјал за следећи час: колаж-папир, фотографије занимљивих површина из часописа, лист из блока, папир.

ОБЛИК

15. И 16. ЧАС, 2 ЧАСА – ВЕЖБЕ

БАШТА

Могући ток часа

Уводни део часа

На почетку првог часа наставник може изаћи са ученицима у оближњи парк у којем се налазе цветне леје (или до неке уређене цветне површине). Ученици и наставник разговарају о томе шта ученици највише воле у пролеће. У баштици посматрају траву, пупољке, цвеће и остале украсне биљке. Ученици могу израђивати мале скице бележећи само основне облике трава и цвећа, лишћа (подсетити их на то да су већ цртали цвеће, као и на начин рада при скицирању). По повратку у учионицу ученици који то желе могу у неколико реченица описати свој доживљај природе у пролеће.

Мотивациона питања

Да ли вас пролеће покреће? Каква се осећања буде у вама кад сија сунце? Како делују боје траве и цвећа при пуној сунчевој светлости? Да ли сте некада садили и неговали цвеће (у башти, жардињери, саксији)? Који вам се цвет највише свиђа по облику и боји? Такав приступ у разговору и кратак излазак из учионице створиће позитивну атмосферу и подстаћи ученике на ликовно стварање.

Стваралачки задатак за овај час јесте израда колажа на тему *Башта*. Подсетити ученике на специфичне захтеве ове технике (поступност у раду). Поред обичног – индустријског колаж-папира – нека ученици употребе и делове фотографија са занимљивим површинама из часописа и уклопе их у свој рад.

Напомена: Неопходно је нагласити да ученици не исецају одређен облик с фотографије, већ да користе само површину која им одговара по боји, светлини и структури како би од ње створили нов облик.

Пре почетка рада ученици могу погледати репродукције са 50. стране у уџбенику. Уметници су на разне начине дочарали цвеће и башту. Упоредите њихове приступе.

Ученици најпре смишљају боју и облике простора у који ће „засадити“ цвеће. Сечењем и цепањем папира ученици обликују цвеће. Подсетити их на карактеристике облика из природе. Препорука је да величина цветова буде различита. Нека комбинују облике на различите начине, а када буду задовољни распоредом, нека их залепе на позадину. Ученици ову тему треба да обрађују спонтано. Током постављања композиције ученици постепено треба да решавају проблеме колорита и положаја облика у простору. Природни облици биће апстраховани, што утиче на развијање мисаоних процеса, као што су апстрактно и визуелно мишљење.

Додиривање облика, њихово преклапање, величина и други међусобни односи облика јесу проблеми у чијем решавању наставник помаже ученицима разговарајући с њима о томе.

Колорит је условљен тематиком, али ученици бојене површине користе слободно и према личном осећају, понекад независно од природне обојености. Радови треба да буду динамични, занимљивог ритма и ведри.

Завршни део часа

Ученици ређају радове на пано и „саде“ велику цветну башту. Ученици износе утиске о појединим радовима. Наставник указује на најуспешнија ликовна решења и даје образложења.

Препоручена музика за овај час: Вивалди *Годишња доба – Пролеће*; Едвард Григ, *Пролеће*.

Корелација: биологија, музичка култура, српски језик

Материјал за следећи час: темпере, храпави папир, флах четкице; посуда за воду; крпа.

ОБЛИК

17. И 18. ЧАС, 2 ЧАСА – ВЕЖБЕ НЕБО

Могући ток часа

Уводни део часа

Наставник подсећа ученике на стечена знања о карактеристикама и врстама облика. Радећи вежбу на часу ученици треба да примене знања о неправилним природним облицима, који су често асиметрични, као и о њиховим међусобним односима.

У различитим облицима које је створила природа могу се пронаћи препознатљиве форме.

Мотивациона питања

Да ли можете да препознате неки облик посматрајући део крошње дрвета или распоред грања кроз прозор учионице?

Да ли сте некада пронашли каменчић који вас је подсетио на неки познати облик?

Да ли сте посматрали облаке и уочили одређену фигуру коју су створили гомилајући се? Шта сте видели? Да ли је то био змај, портрет, брод, ауто, летилица?

Облаци се крећу и брзо мењају облике, претварајући се у различите занимљиве форме, тј. прелазе из једног облика у други. Замислите облаке који се гомилају. Зажмурите и покушајте да створите слику коју су начинили. Да ли можете да је насликате?

Погледајте небо кроз прозор учионице. Како оно изгледа? Опишите изглед неба кад је дан кишовит (сивило, тамне боје небеског свода, мало парче плаветнила).

Нека ученици на овом часу сликају небо са облацима. Као мотив могу одабрати ведро небо с белим паперјастим облацима или тмурно небо са облацима који прете кишом.

Наставник ће упутити ученике на страну 51 у уџбенику. Посматраће репродукције пејзажа које је насликао велики британски сликар Џон Констабл. Те слике ученицима могу послужити као инспирација, али им треба нагласити да не покушавају да их копирају.

Ученицима се мора објаснити да не треба да насликају одређену фигуру коју су облаци створили већ да насликају небо што слободније и да се препусте дочаравању одређене атмосфере. Постављање основних облика ученици могу урадити разводњеном темпером у широким потезима.

Настављају рад сликајући темперама, уз коришћење мање или веће количине воде. Ученици треба да опусте руку док сликају. Могу да раде на разне начине наносења боје (светла боја преко тамне, наносење боје прстима, сувом четком и сл.) ради постизања жељеног ефекта.

Неопходно је да ученици застају у раду како би сагледали композицију, а затим да наставе рад у жељеном смеру, додајући свесно ликовне елементе као што су боја, светлина, облик. Облаци се крећу, могу да се стапају, мимоилазе, додирују.

Током прегледа радова наставник ће сваком ученику пружити помоћ у виду разговора, подстицања и давањем предлога за успешну реализацију идеје. Само решење наставник ће препустити ученику јер је неопходно да он сам реши ликовни проблем.

На крају часа ученици ређају своје слике на пано и удаљавају се да би боље проценили радове. Посматрају заједничко небо пуно промена. Питања за ученике: Да ли сте успели да дочарате атмосферу коју сте замислили? Опишите облике својих облака. Које боје преовладавају на вашем небу? У каквим се међусобним односима налазе облаци? Да ли уочавате неке препознатљиве фигуре у својим облацима или у облацима које су насликали ваши другари?

Ученици затим могу да распореде по панону све радове на две стране, делећи тмурно од ведрога неба, јер се у природи и то понекад дешава.

Корелација: географија, српски језик

Материјал за следећи час: пластичне чаше различитих облика и величина, новине, лепак за тапете у праху, четка, посуда за лепак.

ОБЛИК

19, 20, 21. И 22. ЧАС, 4 ЧАСА – ВЕЖБЕ

РИБА

2 ЧАСА – ОБЛИКОВАЊА РИБЕ

2 ЧАСА – ОСЛИКАВАЊЕ

19. И 20. ЧАС

Могућа уводна питања на почетку часа

На које начине можемо да употребимо одбачену пластичну амбалажу?

Да ли сте већ користили материјал за рециклажу у изради ликовног рада?

Уочите облике флаша које сте донели на час.

У шта бисте желели да их преобликујете?

Наставник подстиче ученике на разговор о важности рециклирања у очувању животне средине. Нека посебна мотивација за рад буде чињеница да се од одбаченог предмета направи нешто ново.

На овом часу ученици треба да искористе пластичну амбалажу за тродимензионално обликовање. Треба да направе рибу која ће украсити простор у којем раде.

Ученици ће радити у паровима. Наставник их наводи на разговор о рибама које су им познате; треба да их именују и опишу њихов изглед. Затим ће ученици упоређивати рибе и описати карактеристике сваке од њих.

На страни 52 уџбеника написани су *Мали савези* које ученици треба пажљиво да прочитају. Најпре ће поделити задужења – један може припремити лепак, а други исцепати новинску хартију у траке. Ученици посматрају облик флаше коју су донели и дискутују о томе какву би рибу желели да направе.

Сам облик флаше донекле одређује и облик рибе, али може се и изменити током обликовања. Многобројне могућности ове технике мотивисаће ученике да уз помоћ маште и мало спретности надограде основни облик на различите начине. Идеје ће навирати током рада и савладавања технике. Важно је да се ученици договарају, сарађују, маштају и креирају.

Наставник ће током рада на задатку пружати индивидуалну помоћ у решавању проблема техничке природе.

Када ученици облепе флашу с три слоја хартије, следи долепљивање жељених детаља: пераја, очију, уста, репова. Пераја и репови могу се обликовати од новина савијених у траке или од картона или гужване хартије, а затим се лепком спајају за тело. Бочна пераја лепе се за тело само на једном делу, јер треба да делују као да израстају из тела рибе. Ученици могу да обликују и долепљују разноврсне необичне детаље који ће бити рељефни. Они могу бити распоређени симетрично или асиметрично.

Када ученици заврше с обликовањем, наставник ће оставити рибе да се осуше до следећег часа.

Напомена: Уколико су ученици који раде у пару спретни, могу израдити једну рибу на првом часу, а другу у току другог. Ако то не успеју, нека се договоре да до следеће недеље заједно направе код куће још једну.

ОБЛИК

21. И 22. ЧАС, 2 ЧАСА – ВЕЖБЕ

РИБА

2 ЧАСА – ОСЛИКАВАЊЕ РИБЕ

Могући ток часа

Ученици осликавају рибе које су направили на претходним часовима. Тако обојене добиће коначан изглед и заблистати у пуном сјају. Ученици сликају темперама с мало воде.

Наставник треба да препоручи ученицима да прво сликају позадину, па тек онда детаље.

Уколико су ученици који су радили у пару направили само једну рибу, треба да се договоре о томе како да је украсе.

Могу осликати основу једном бојом, а могу употребити и више боја, уколико то желе.

Ученици користе боје и облике по слободном избору.

Мотивациона питања

Можете ли да замислите боје које се преливају на сјајним крљуштима рибе? Опишите их. Какве сте шаре виђали на рибама?

Како желите да распоредите сликане облике (симетрично, асиметрично, да се ритмички правилно понављају, преклапају, додирују)?

На који начин ћете истаћи крљушт рибе?

Размислите о бојама рибљих пераја. Како ћете приказати њихову структуру?

Наставник у току обиласка мотивише ученике на маштовитост и оригиналност, јер и у природи постоје многе варијације.

На крају часа ученици каче рибе на прозоре, пано или чивилук помоћу најлона за пецање, тако да изгледа као да рибе пливају. Ученици разговарају с наставником о процесу рада и потешкоћама, као и о резултатима свог рада. Наставник похваљује ученике за уложени труд и за маштовитост и оригиналност у решавању задатака.

Уз то, дискутује са ученицима о томе шта би још могли и желели да направе користећи технику папирмашеа.

Напомена: Рибе се могу окачити на прозоре да бисте их посматрали их у „великом акваријуму“. Могу се окачити на плафон, па ће се покретати при струјању ваздуха. На тај начин стиче се утисак да су у мору. На часовима секције ученици могу осликати папире за пано који ће представљати морске дубине, а рибе окачите и „сместите их у море“.

Музика која се препоручује за слушање на овом часу: Франц Шуберт *Пастирмка*; Камиј Сен Санс, *Акваријум*.

Корелација: техничко и информатичко образовање, биологија, музичка култура, српски језик, математика

Материјал за следећи час: колаж-папир, лепак за папир и маказе.

ОБЛИК (10+8+2)

23. и 24. ЧАС ЕСТЕТСКА АНАЛИЗА, 2 ЧАСА

Могући ток часа

Предвиђено је да ученици током првог часа изложе цртеже, колаже и слике на начин који им се највише допао на часу естетске анализе. Ученици аранжирају радове које су остварили у оквиру целине ОБЛИК. Наставник треба да им у томе помаже и да радо прихвата њихове идеје о новим начинима распоређивања и излагања радова. Сlike и цртеже, као и скице, ученици треба да поставе у смислене и складне целине. Важно је да се обезбеди прегледност. У договору с наставником ученици могу спојити више клупа и поређати зграде тако да чине град. Афричке маске могу окачити на зид учионице или, када дође ред на њихову естетску анализу, да их ставе на лице и направе малу ревију.

Рибe које су ученици правили на последњем часу треба да се окаче на прозоре или на плафон учионице помоћу најлона за пецање.

Када изложба буде постављена, ученици могу да износе своје утиске. Неопходно је да ученици користе ликовне појмове које су усвојили. Нека уочавају различите ликовне елементе на појединим радовима и аргументовано образлажу своја мишљења и ставове. Наставник треба да инсистира на томе да ученици што јасније формулишу оно што су уочили. На тај начин ученици могу развити критички однос према радовима других ученика, као и према сопственом раду. Наставник ће после тога уважити мишљење и став сваког ученика.

Оваква врста часа омогућава виши ниво креирања ликовног укуса ученика и јачање њихове ликовне осетљивости за ликовне вредности. Један од циљева часова естетске анализе ученичких радова јесте богаћење естетских искустава ученика, која они могу применити у свакодневном животу.

Напомена: Уколико остане времена, нека ученици најбољим радовима с претходних часова украсе кабинет за ликовну културу. Као инспирација за нов начин постављања радова ученицима могу послужити фотографије атељеа ликовних уметника, приказане на страни 54 у уџбенику.

Тако уређен простор инспирисаће ученике да стварају нова уметничка дела.

Анализирајући радове са ученицима, наставник уочава које су технике и материјале поједини ученици успешно савладали и применили у одређеним ликовним задацима, похваљује и оригиналност идеја и ликовног израза.

Корелација: српски језик

ОРНАМЕНТ (2+2)

СВОЈСТВА ОРНАМЕНТА: РИТМИЧНОСТ, СИМЕТРИЧНОСТ И ПРЕЦИЗНОСТ

1. И 2. ЧАС

ОРНАМЕНТ ОД КОЛАЖА

Могући ток часа

Уводни део часа

Већина ученика сретала се с појмом *орнаменџ*. Наставник почиње час причом о предметима које су људи одувек украшавали. Наводи ученике на размишљање и дискусију о намештају, одећи, књигама и грађевинама на којима се налазе орнаменти. Орнамент може бити геометријски, биљни и фигурални.

Розета има облик круга, а фриза настаје када се орнамент понавља у правилним размацима у низу и има изглед траке. Да би ученици схватили како настаје орнамент, наставник доноси на час различите цветове и листове. Ученици их најпре посматрају, а затим их наставник упућује на пример из уџбеника на страни 59 (како се стилизује јоргован). Ученици одабирају биљке које им наставник доноси и на листу блока цртају упрошћен облик цвета, листа изабране биљке (багремово лишће, кестен – плод, лист...). Ученици посматрају и цртају могућа решења, трудећи се да нацртају симетричан облик. Током следећег часа на одабраној боји колаж-папира уз наставникову помоћ цртају поједностављен облик, затим га секу маказама, тако да добију симетричан орнамент. Када буду задовољни изгледом орнаmenta, лепе на подлогу распоређене облике.

Наставник похваљује креативна решења и качи их на пано. Ради утврђивања нових појмова, ученици треба код куће да потраже примере орнаmenta у *Малој историји уметности* на крају уџбеника.

Напомена: Уз ову тему препоручена музика за слушање – Стеван Мокрањац, *Руковешџ*; Јован Христић *Охридска легенда*.

Материјал за следећи час: стари CD и DVD дискови, водоотпорни фломастери.

ОРНАМЕНТ (2+2)

СВОЈСТВА ОРНАМЕНТА: РИТМИЧНОСТ, СИМЕТРИЧНОСТ И ПРЕЦИЗНОСТ

3. И 4. ЧАС

ПОДМЕТАЧИ ЗА ЧАШЕ – РОЗЕТА

Могући ток часа

Уводни део часа

Мотивациона питања

На шта прво помислите када видите кружне орнаменте? Да ли их имате на некој мајици, у кући или у својој околини? Које сте орнаменте пронашли у *Малој историји уметности* на крају уџбеника?

Наставник показује орнаменте које су ученици начинили на претходном часу. Затим упућује ученике на страну 60 у уџбенику, на којој су приказане розете цркве Нотр Дам у Паризу, манастира Каленић и манастира Света Стошија у Задру. Користећи се својим примерима, а посматрајући и оне који су дати у уџбенику, ученици одговарају на питања: Како се орнаменти ређају у розети? А како у фризу? Стваралачки задатак за ученике на овом часу јесте цртање розете на CD и DVD дисковима.

Наставник подсећа ученике на то шта је розета, а шта фриз. Ученици најпре израђују скице и уз наставникову помоћ бирају најбоља решења. Потребно је да ученици донесу на час дискове и фломастере. Самостално раде розету на диску.

Наставник на крају часа процењује успешност радова, најмаштовитије похваљује и заједно са ученицима дискутује о могућој употребној вредности предмета, поред почетне идеје да се направи подметач за чаше.

Напомена: Задатак за додатни рад јесте прављење разних предмета у облику розете, тако што се на диск лепе разне врсте материјала – крпице, пластика, каменчићи, шкољке...

СВЕТЛИНСКИ ОБЈЕКТИ И КОЛАЖ (2+2)

1. И 2. ЧАС УКРАС ЗА ПРОЗОР

Ова тема ученицима је мало позната. С обзиром на то да су колаж радили у нижим разредима, наставник поставља мотивациона питања: Шта је то колаж? Које сте врсте папира користили? Да ли сте доцртавали детаље на тим радовима? Које сте материјале користили, осим папира? Након разговора наставник упућује ученике на репродукције са 64. стране уџбеника. Потом објашњава начин на који је уметник Жорж Брак правио колаже – поступак настајања дела и материјале које уметник користи. Наставник поставља питање: Шта бисте употребили од материјала за рад под називом *Манголина*? У даљем разговору наставник објашњава светлинске објекте и говори о томе како су настали почетком XX века, како су се развијали и како су уметници шездесетих година XX века организовали изложбе таквих поставки широм света.

Како је француски уметник Николас Шефер био инспирисан покретом и светлошћу, ученици могу да погледају на интернет адреси (са стране 64 у уџбенику). Наставник за ту прилику може да користи рачунар, као за остале приказе с те стране у уџбенику.

У наставку часа следи упоређивање технике колажа и светлосних објеката. Наставник наводи ученике на то да размишљају о могућем комбиновању те две технике, а затим уз помоћ ученика то демонстрира, користећи парчиће разнобојних фолија који се постављају испред прозора или лампе. Преклапање и померање тих објеката производи различите покретне слике на зиду учионице. Ученици могу да прате разлику која настаје при јаком и слабом светлу.

Стваралачки задатак за ученике јесте да направе светлински објекат који треба да буде украс за прозор. Ученици за ту вежбу користе провидне фолије у боји, алуминијумске фолије за паковање хране, провидне пластичне чаше, старе CD и DVD дискове, најлон за пецање... Сугестија наставника јесте да ученици распореде предмете на различите начине и тек када буду задовољни распоредом, делове споје најлоном за пецање. Тачно место поставке утврђује се испробавањем ефеката које производи спољно светло или лампа. Ученици заједно с наставником могу да поставе те објекте и у хол школе или на највише прозоре у учионици где има доста светла, а где се предмети не могу оштетити. На месту на којем се налази светлински објекат може се слушати музика по избору ученика.

Напомена: У току часа ученици могу да слушају музику из богатог опуса Жан-Мишела Жара.

Корелација: музичка култура, техничко и информатичко образовање

СВЕТЛИНСКИ ОБЈЕКТИ И КОЛАЖ (2+2)

3. И 4. ЧАС, 2 ЧАСА – ВЕЖБЕ УКРАС ЗА ПРОЗОР ИЛИ ВРАТА

Могући ток часа

Наставник ће започети час разговором са ученицима о томе да ли су негде видели разнобојне комаде стакла спојене у јединствену слику (на прозорима цркава, манастира, капијама). Техника израде слика од разнобојног стакла назива се *витраж*.

На 66. страни уџбеника налазе се две вежбе, а ученици ће самостално изабрати једну од њих, у зависности од материјала које су припремили.

Први стваралачки задатак јесте израда украса за прозор у техници колажа, уз употребу разнобојних провидних фолија. Саме боје тих фолија, могућности њиховог преклапања и добијање нових боја треба да делују мотивационо на ученике. Ученици изрезују мање и веће облике, делимично их преклапају или лепе мање облике на већу фолију у другој боји.

Креирајући свој украс, слажући разнобојне делове и комбинујући их на разне начине, ученици се забављају, а истовремено решавају композиционе односе боја, ритма, облика, величина и светлина.

Када залепе фолије ОХО-лепком, ученици треба да оставе колаж на извесно време да би се лепак осушио. Затим их могу осветљавати.

Друга понуђена вежба такође је израда украса за прозор учионице или собе, али је другачије конципирана. Тако направљен украс подсећа на витраж. Ученици на половини корице блока цртају облике по жељи. Затим их изрезују – праве отворе – водећи рачуна о томе шта ће бити исечено. Ученици морају да испланирају величину и размак облика које секу да би основа од картона остала читава. Нека им наставник помогне да исеку поједине ситније или гушће распоређене елементе. Пошто изрежу површине онако како су желели, ученици боје картон црним тушем. Када се туш осуши, ученици ће на картон лепити провидан цвећарски целофан различитих боја и дезена.

Тако припремљени објекти могу се пројектовати на графоскопу. Такође се могу осветљавати различитом јачином светлости. Затим ће ученици савити „витраж“ и спојити га спајалицама, добијајући притом облик ваљка, осветлити га изнутра и окретати. Ученици посматрају и коментаришу оно што су уочили. Они треба да уоче промене облика и њихових сенки под утицајима различитог осветљавања објекта.

Наставник разговара са ученицима о томе шта би још могли да направе на сличан начин и подстиче их да сами истраже разне могућности.

Ученици лепе своје украсе на прозор учионице.

Корелација: техничко и информатичко образовање

Материјал за следећи час: дигитални фотоапарат, хамер, лепак, фломастер.

ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ (2+2)

1. И 2. ЧАС ЖИВОТ У ШКОЛИ

Могући ток часа

Уводни део часа

Наставник објашњава значење појма *визуелно споразумевање* – првенствено обавештавање, упозоравање, информисање помоћу знакова, слика, боја и текста.

Мотивациона питања

Зашто су информације важне? О чему се ви радо информишете? Ко вас обавештава или упозорава о нечему? Где наилазимо на знаке који нас обавештавају о нечему? Да ли их и чујете или само видите?

Наставник упућује ученике на страну 70 уџбеника, на којој се налази најстарија фотографија. Ученици дискутују о врстама фотографије (документарне, студијске, модне...). Питања: У којим се приликама фотографишемо? Шта све сазнајемо посматрањем породичне фотографије?

Фотографија и филмска уметност припадају области визуелног споразумевања. Њима се преносе идеје, размишљања, ставови. Наставник говори о настанку првог филма и препоручује ученицима да на интернет адресама са стране 70 уџбеника могу погледати филмове браће Лимијер.

Стваралачки задатак за ученике јесте да направе фотографије на тему *Животи у школи*. Ученике треба поделити у групе. Они сами бирају које ће учионице и остале просторије фотографисати. Као пример са интересантним кадровима ученици могу погледати фотографије из параћинске стакларе (са стране 71 у уџбенику). Израда фотографија један је део посла, а израда паноа ради се на следећем часу.

Наставник свакој групи треба да обезбеди дигитални фотоапарат, хамер, лепак, фломастере и папире у боји. Ученици се деле у групе које имају различите теме из *животи у школи* – *Екскурзија*, *Школска акција*, *Прослава Светиої Саве*, теме из историје, *Решавање конфликта*...

Од готових фотографија ученици формирају пано за који смишљају поруке и додају информације важне за изабрану тему. Наставник сугерише следеће: боја хамера и папира треба да буде пажљиво одабрана, потребно је увежбати писање пре него што се напише текст на паноу и треба обратити пажњу на однос текста и фотографије.

Такви панои могу да буду изложени у заједничким просторијама у школи.

ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ (2+2)

3. И 4. ЧАС СИМБОЛИ ЗА ВРАТА

Могући ток часа

Уводни део часа

Ученици су се већ упознали с појмом симбола. На почетку часа наставник показује ученицима припремљене примере симбола и порука из околине (саобраћајни знаци, голуб – симбол мира) и упућује их на 72. страну у уџбенику. На тој страни приказани су појмови у две боје – наставник подсећа ученике на то да је за стварање симбола важно упростити појам и урадити једноставно визуелно решење.

Стваралачки задатак за ученике јесте да направе симбол за врата сваке просторије у школи. Наставник већ има припремљен списак школских просторија и разговара са ученицима о симболима који би најбоље описали намену одређене просторије. На пример, за информатички кабинет знак би могли бити *рачунар* или *миш*, за библиотеку *књига*, за кабинет ликовног *четкица* и *палетша*, за фискултурну салу *лојше*, за биологију *биљка*, за хемију *ејрувеша*... Ученици самостално раде задатак тако што најпре ураде скицу оловком, а затим на дебљем папиру формата 10 x 10 cm цртају воштаним бојама. После израде скица наставник их исправља, а затим ученици самостално настављају с радом.

На крају часа посебно треба указати на маштовита решења и похвалити аутентичност ликовног израза сваког ученика. Ученици гласају за радове који им се допадају. Наставник подстиче богаћење речника ликовних појмова. Затим ученици каче симболе на врата свих просторија.

Напомена: Решења је могуће реализовати на рачунару и одштампати их.

Корелација: техничко и информатичко образовање

ОБЛИКОВАЊЕ И ПРЕОБЛИКОВАЊЕ УПОТРЕБНИХ ПРЕДМЕТА (4+2)

1. И 2. ЧАС

ОБЛИКОВАЊЕ УПОТРЕБНИХ ПРЕДМЕТА – БРОШ

Уводни део часа

Наставник са ученицима разговара о занатима: Да ли знате неког занатлију који се бави старим занатом? Који се предмети производе у његовој радионици? Како изгледају ти предмети? Који је назив занимања човека који смишља изглед употребних предмета? Наставник говори о дизајнирању и улози дизајнера у масовној производњи. Неки предмети које израђују занатлије и смишљају дизајнери представљени су на страни 76 у уџбенику. Шта све може да инспирише дизајнера? Кроз разговор са ученицима наставник их упознаје с новим појмовима.

Главни део часа

Ученици за нов задатак (израду броша) најпре на листу блока оловком цртају скицу. Пре него што почну израду броша, ученици треба да прочитају *Мале савеште* са 77. стране у уџбенику. То ће им олакшати одабир облика, мотива, величине и боја. Важни су узраст и стил одевања особе којој ученици намењују брош (мама, бака, другарица...). У том случају они су и дизајнери и реализатори идеје. Док ученици раде скице, наставник говори о брошу, његовом настанку, првобитној намени и функцији. Некада су и жене и мушкарци носили брош. Он је имао, осим естетске, и употребну вредност. Практична функција броша временом се изгубила, па је данас то само модни детаљ.

Наставник упућује ученике на то да погледају пример накита из Виминацијума, из поглавља *Римска уметност* у *Малој историји уметности* на крају уџбеника, као и *Брош, Етруска цивилизација* и *Брош*, Људмила Стратимировић, на страни 77 у уџбенику. Наставник посебно наглашава период у ком су настали ти предмети.

Када ученици буду задовољни скицама, и када наставник заврши с прегледом радова, прелази се на одабир материјала за израду броша. Могу се користити глинамол, беолин или тесто. Наставник помаже ученицима да направе тесто. Рецепт се налази у уџбенику, на страни 77. За успешну реализацију тог задатка посебно је важно да материјали који се користе имају одговарајућу чврстину, компактност. На крају се израђени брошеви осликавају темперама.

Завршни део часа

Пред крај часа брошеви које су направили ученици се суше, а ученици разговарају о организовању ревије брошева на неком од следећих часова. Посебно воде рачуна о томе који би одевни предмет најбоље одговарао уз који брош. Такође размишљају о томе како рецимо, високим и крупним особама лепо стоје велики брошеви.

Корелација: домаћинство, техничко и информатичко образовање

ОБЛИКОВАЊЕ И ПРЕОБЛИКОВАЊЕ УПОТРЕБНИХ ПРЕДМЕТА (4+2)

3. И 4. ЧАС

ПРЕОБЛИКОВАЊЕ УПОТРЕБНИХ ПРЕДМЕТА – СЕРИЈСКИ ПРОИЗВОД

Могући ток часа

За овај час наставник припрема предмете за свакодневну употребу. Кроз разговор наставник упознаје ученике с новим појмовима, као што су *Ready-made* (серијски производ) и *асамблаж* (тродимензионални колаж). Примери радова уметника Пабла Пикаса и Марсела Дишана, који се налазе на страни 78 у уџбенику, јесу средства за приказ преобликовања употребних предмета – скулптуре – од серијских производа. Будући да је то пример спајања два различита предмета или више њих, ученици треба да размисле о томе како би се могле назвати те конструкције. *Точак од бицикла, Фонџана, Глава бика...* Од чега бисте ви направили дела која се тако називају? Да би се подстакла машта ученика, наставник показује предмете које је донео на час (шољу, тањир, кашику, дугме, штапаљку, сунђер...). Комбинујући те предмете, ученици смишљају изглед конструкције. Једна половина разреда смишља облик и изглед предмета, а друга називе. За ту вежбу наставник би могао да дигиталним апаратом фотографише предлоге, а затим да промени улоге групама. Нови предлози постављају се на постаменте и упоређују с фотографијама претходних преобликованих предмета.

Наставник поставља мотивациона питања: Да ли бисте овим предметима додали или одузели неки део? Може ли се штапаљка претворити у нешто друго доцртавањем неких детаља?

Од ученика се тражи да одаберу неки предмет за свакодневну употребу, да га прогласе уметничким делом и да му дају нов назив.

На крају часа наставник похваљује оригиналне предлоге за скулптуру и за назив. Затим заједно са ученицима гледа пример *Сџоунхенц*, Енглеска, из поглавља *Преисторија у Малој историји уметности* на крају уџбеника, и прича о том локалитету.

Напомена: На следећи час ученици треба да донесу неке употребне предмете и да погледају интернет сајт са 80. стране у уџбенику.

Корелација: српски језик, историја

ОБЛИКОВАЊЕ И ПРЕОБЛИКОВАЊЕ УПОТРЕБНИХ ПРЕДМЕТА (4+2)

5. И 6. ЧАС

СКУЛПТУРА ОД ОДБАЧЕНИХ ПРОИЗВОДА

Могући ток часа

С обзиром на то да се овај задатак надовезује на претходни час, наставник започиње рад разговарајући са ученицима о примерима скулптура направљених од одбачених производа са стране 80 у уџбенику – *Иђуанаџор* и *Пџица*. Час се наставља дискусијом о сајту који су ученици, припремајући се за час, гледали код куће. Затим се прелази на израду скулптура.

Наставник распоређује ученике у четири групе. Свака група израђује по једну скулптуру. Пре израде скулптура наставник сугерише ученицима да прво из различитих углова посматрају предмете и да размисле о томе на шта их ти предмети подсећају. Да ли се додавањем још неких предмета може добити нешто сасвим друго? Да би решења била што креативнија, предмете треба распоређивати на различите начине. Ученици из сваке групе треба да опипавају донете предмете жмурећи и да тако долазе до нових идеја.

Препорука наставника јесте да се могу користити пластелин, жичице од спајалица, магнети, жваке и слично за повезивање мањих облика. За делове који су тежи за спајање користе се силиконски лепак. Наставник мора да помогне ученицима кад буду користили лепак.

Ученици који раније заврше задатак могу да направе постаменте за своју скулптуру и скулптуре које су правили чланови осталих група. Наставник инсистира на томе да сви ученици треба да учествују у постављању изложбе направљених скулптура како би научили правила за постављање и посматрање тродимензионалних дела.

На крају часа ученици гледају изложене радове и разговарајући шире искуства у вези с коришћењем техника и медија.

Корелација: техничко и информатичко образовање

**Приручник за наставнике
уз уџбеник Ликовна култура за пети разред основне школе
прво издање**

Аутори
Слободинка Бранковић
Биљана Марковић-Крагуљац

Рецензенти
Мр Милка Вујовић-Стојановић, доцент Факултета примењених уметности, Београд
Владимир Иванчевић, професор ликовне културе, ОШ „Попински борци“, Врњачка Бања
Милан Антонијевић, професор ликовне културе, Техничка школа „Радоје Љубичић“, Ужице

Предметни уредник
Мр Оливера Батајић Сретеновић

Уредник издања
Мр Слађана Илић

Лектор
Виолета Бабић

Издавач
Креативни центар
Градиштанска 8
Београд
тел./факс: 011 / 38 20 464, 38 20 483, 24 40 659

copyright © Креативни центар 2011